

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmana • Ombudsperson Institution

**IZVEŠTAJ SA PREPORUKAMA
NACIONALNOG MEHANIZMA ZA SPREČAVANJE TORTURE
U VEZI SA POSETOM U KOREKTIVNOM CENTRU U DUBRAVI**

Za:

**G. Abelard Tahiri, Ministar
Ministarstvo pravde**

**G. Uran Ismaili, Ministar
Ministarstvo zdravstva**

**G. Nehat Thaqi, Generalni direktor
Korektivna služba Kosova**

**G. Milazim Gjocaj, Direktor
Odeljenje zdravstva u zatvorima**

**G. Rashit Qalaj, Generalni direktor
Policija Kosova**

**Gđa. Miradije Kelmendi, Izvršni načelnik
Policijski inspektorat Kosova**

**G. Ilir Kelmendi, v.d. Direktora
Korektivni centar u Dubravi**

Priština, 28. jun 2019.

UVOD

U skladu sa članom 135, stav 3, Ustava Republike Kosovo i članom 17. Zakona br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture Ombudsmana posetio je Korektivni centar u Dubravi

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture (u daljem tekstu NMST) Ombudsmana, na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Narodnom advokatu može da poseti, u bilo koje vreme i bez najave, sva mesta u kojima se nalaze lica lišena slobode, uključujući policijske stanice, pritvorske centre, zatvore, mesta gde se drže stranci lišeni slobode, čiji je boravak u Republici Kosovo u sukobu sa važećim zakonima i koji podležu prisilnom povratku iz Republike Kosovo, kao i psihijatrijske institucije i institucije za socijalnu zaštitu.

Na osnovu ovog mandata, NMST je posetio Korektivni centar u Dubravi od 27. februara 2019 do 1. marta 2019. godine (u daljem tekstu *KCD*).

Cilj ove posete bio je pregled i provera sprovođenja preporuka NMST-a, koje su prosleđene nadležnim vlastima kroz Izveštaj sa preporukama o poseti u KCD, koja je sprovedena od 20. do 22. marta 2018. godine¹. Pored toga, cilj ove posete bio je praćenje poštovanja prava osuđenih lica, koja su garantovana Ustavom Republike Kosovo, važećim zakonima u Republici Kosovo, kao i međunarodnim standardima za zaštitu prava lica lišenih slobode,

Tokom posete, tretirano je pitanje procedure prijema, upoznavanje zatvorenika sa njihovim pravima, tretman, uslovi smeštaja, režim, zdravstvena zaštita, odnosi između zatvorenika, kontakti sa spoljnim svetom, postupci za podnošenje žalbi i disciplinske mere, koje se mogu izreći u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i načinu njihovog izvršenja.

Sastav grupe za praćenje

1. Tim za praćenje je bio u sledećem sastavu:
 - Direktorka NMST-a
 - Viši pravni savetnik za sprečavanje torture
 - Dva pravna savetnika za sprečavanje torture
 - Savetnica-lekar
 - Savetnica-psiholog
 - Savetnica- socijalni radnik

Saradnja sa NMST-om tokom posete

2. Tokom posete NMST-a u KCD-u, osoblje korektivne službe i osoblje Odeljenje zdravstva u zatvorima (u daljem tekstu *OZZ*) pružilo je timu za praćenje punu saradnju. Tim je bez odlaganja imao pristup svim posećenim mestima. Tim je dobio sve informacije potrebne

¹ Izveštaj sa preporukama iz posete KCD-u, objavljen 24. avgusta 2018. godine. Vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/08/27/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-ombudsman-u-vezi-posete-korektivnom-centru-u-dubravi>.

za izvršenje zadatka i omogućeni su mu razgovori sa osuđenim i pritvorenim licima bez prisustva korektivnih službenika ili drugog osoblja. Pored toga, tim, u skladu sa Zakonom o narodnom advokatu, koristio je foto aparat bez ometanja od strane vlasti KCD-a.

Fizičko zlostavljanje

3. Tokom posete ovom centru, NMST nije primio žalbe o fizičkom zlostavljanju ili prekomernoj upotrebi fizičke sile od strane korektivnih službenika. NMST je primetio da je nivo interaktivne komunikacije između korektivnih službenika i zatvorenika bio na zadovoljavajućem nivou.
4. Tim za praćenje tokom intervjuisanja zatvorenika, bio je zainteresovan u vezi postupanja kosovske policije prema njima i poštovanju njihovih osnovnih prava od trenutka hapšenja. Ogromna većina ispitanika tvrdila je da im je policija Kosova pružila korektan tretman i da su njihova osnovna prava poštovana.
5. Međutim, NMST je primio žalbu od zatvorenika E.Xh., koji je tvrdio da je bio fizički zlostavljan od strane službenika Kosovske policije tokom hapšenja i da je poslat u policijsku stanicu gde je bio intervjuisan. Zatvorenik je tvrdio da je uhapšen 24. februara 2019. godine. Prema tvrdnjama podnosioca žalbe, tokom hapšenja i nakon prebacivanja u policijsku stanicu br. 4, bio je fizički zlostavljen i verbalno vređan različitim rečima. NMST je primetio znakove telesnih povreda kod zatvorenika (hematom na oku, tragovi udara u različitim delovima leđa), koji su registrovani fotoaparatom.
6. Nakon razmatranja prikupljenih podataka, uključujući analizu medicinskog dosijea zatvorenika, NMST je predao slučaj Policijskom inspektoratu Kosova (PIK) radi dalje istrage. NMST takođe zahteva od IPK-a da obavesti ovaj mehanizam o rezultatu istrage nakon njihovog okončanja.
7. NMST ponovo naglašava da svim službenicima Kosovske policije treba da bude jasno rečeno da su svi oblici fizičkog zlostavljanja uhapšenih lica neprihvatljivi i da će svi policijski službenici koji vrše takve radnje podleći zakonskim sankcijama. Policijskim službenicima treba da se stavi do znanju da ne mogu koristiti silu više od one koja je neophodna kada realizuju hapšenje i da u trenutku kada uhapšeno lice bude stavljeno pod kontrolu nema nikakvog opravdanja za korišćenje fizičke sile.
8. Tim za praćenje je takođe posetio zatvorenike, kojima su izrečene disciplinske mere samice i koji su smešteni u određenim ćelijama. NMST nije primio nijednu žalbu o fizičkom zlostavljanju, prekomernoj upotrebi sile ili kršenju drugih prava koja pripadaju navedenim licima.

Usvajanje pod zakonskih akata protiv korupcije

9. Što se tiče preporuke NMST-a u vezi sa usvajanjem sekundarnog zakonodavstva o eliminisanju korupcije, kao što je predviđeno u članu 5. stav 3. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, NMST zaključuje da situacija ostaje ista i da nadležne vlasti nisu ispunile ovu obavezu.

Materijalni uslovi

Hrana

10. NMST je primetio da Zakon o izvršenju kaznenih sankcija propisuje da osuđeno lice ima pravo na adekvatnu hranu za dobro očuvanje zdravlja i snage sa tri dnevna obroka svakodnevno, koji moraju biti različiti i hranljivi. Hrana koja se daje osuđenom licu mora biti prilagođena njegovom uzrastu i zdravstvenom stanju, prirodi posla, godišnjem dobu i klimatskim uslovima i, u meri u kojoj je to moguće, mora biti u skladu sa njegovim verskim i kulturnim zahtevima. Nadalje, zakonom je propisana obaveza da osuđeni dobije hranu koju je odredio lekar.² Takođe, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija propisuje pravo zatvorenika da u svakom trenutku ima na raspolaganje pitku vodu³. Prema Direkciji, voda koju koriste zatvorenici je pitka.
11. Mandelina pravila određuju obavezu vlasti da obezbede zatvorenicima odgovarajuću hranu za njihovo zdravlje kao i vodu za piće tokom čitavog vremena.⁴ U tom smislu, Evropska zatvorska pravila određuju obavezu vlasti da zatvorenicima obezbede dijetalnu hranu, s obzirom na njihovu starost, fizičko stanje, religiju i prirodu njihovog posla. Hrana treba da se pripremi i služi u odgovarajućim higijenskim uslovima, dok voda za piće treba da bude dostupna u svakom trenutku.⁵
12. NMST je primetio da KCD sada obezbeđuje dijetetsku hranu za zatvorenike prema preporukama lekara, iako ne uvek, zbog povremenih problema. Hrana se servira u dovoljnim količinama, ali nije kvalitetna (sadrži puno masti, bez ukusa je i meso ima loš miris). Voda za piće dostupna zatvorenicima sve vreme.
13. Generalno, tokom ove naknadne posete KCD-u, NMST je primio znatno manji broj žalbi u vezi sa kvalitetom i količinom hrane koja se poslužuje zatvorenicima u odnosu na posetu obavljenju marta 2018. godine.

Kuhinja

14. NMST smatra da je situacija u kuhinji, lokacija, čistoća, veličina, infrastruktura i broj osoblja koji radi u kuhinji su elementi koji generalno odražavaju opšte uslove u zatvoru.
15. NMST je primetio da je angažovano 6 kuvara, šef kuhinje, jedan pekar, jedan magacioner, 34 zatvorenika angažovana u drugim pomoćnim poslovima u kuhinji, 12 zatvorenika koja su angažovana u pekari (pečenje hleba), i 3 za održavanje higijene u kuhinji
16. Angažovani u radu, uključujući i zatvorenike, opremljeni su odgovarajućim sanitarnim knjižicama koje su važeće. NMST je primetio da je skladište u kome se čuva dugoročna hrana u dobrom stanju i da ima uslove za skladištenje hrane i nema vlage. Tokom posete je primećeno da još uvek nedostaju uniforme, nedostatak odgovarajuće obuće kao i nedostatak rukavica za rad.

² Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 39, stavovi 1 i 2

³ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 40.

⁴ Mandelina pravila, Pravilo 22.

⁵ Evropska zatvorska pravila, pravila 22.1 do 22.6

17. Primećeno je da ni osoblje a ni zatvorenici nemaju odgovarajuću radnu odeću za kuhinju (koriste kese za otpad kao kecelje ili za obuću kako se ne bi okvasili tokom pranja posuđa ili obavljanja radova u kuhinji). Kuhinja je opremljena sušaćima ruku lošeg kvaliteta, tečnim sapunom niskog kvaliteta i generalno negativno utiče na održavanje higijene osoblja tokom rada u kuhinji.
18. NMST je obavešten da postoji nedostatak stolnjaka za stolove za hranu (stari su, oštećeni i nedovoljno očišćeni). Mesto gde zatvorenici treba da operu ruke pre nego što sednu da jedu nije snabdeveno sapunom i sušaćem dok je sudoper bio blokirana ostacima hrane, dok su ostali uređaji imali tehničke kvarove. Takođe, nastavlja da nedostaju posebne posude koje su namenjene prenošenju hrane u paviljone kao i za držanje hrane toplom
19. NMST je primetio da se u menzi uređuju stolovi kako bi se omogućilo održavanje higijene poda. Takođe, izvršena su određena ulaganja u inventar za pripremu hrane.
20. Što se tiče rasporeda raspodele hrane, tokom naknadne posete, NMST je primio vrlo retke žalbe. NMST smatra da su uznemirujuće informacije da se kontejneri za smeće uklanjaju nakon 2-3 dana i da se tu sakupljaju psi lutilice, a otpadi su rasuti po dvorištu iza kuhinje.
21. Snabdevanje sredstvima za pripremu hrane je dobro, redovno i sa rokom, ali ne i kvalitativno (problemi tokom kuvanja, zbog kvaliteta brašna). NMST je primetio da je deo opreme popravljen i da je sada čišćenje bolje
22. NMST je primetio da nema nijedne promene ili renoviranja u prostoru koji se koristi za pranje veša, nego ostaje sa istim problemima, čak i još teže. Nema prirodnog svetla, nema provetravanja, ima vlage, težak miris zbog upotrebe različitih hemijskih sredstava, koja nisu adekvatna za čišćenje. Takođe, lica koji rade u vešarnici nemaju radnu odeću, maske ili odgovarajuću hranu za uslove u kojima rade, osim mleka, kao dodatka u dnevnom obroku.

Uslovi smeštaja

23. Uslovi smeštaja razlikuju se od paviljona do paviljona. Tokom posete NMST-a, paviljoni 4 i 6 su bili u fazi renoviranja. U toku *ad hoc* posete, sprovedene 3. maja 2019. godine, NMST je zaključio da su renoviranja u ovim odeljenjima završena i da su zatvorenici smešteni u njima. Određena renoviranja su takođe izvršena u zatvorskoj bolnici, što je takođe bila preporuka NMST-a kroz Izveštaj sa preporukama o poseti 2016. i 2018. godine. Ćelije su generalno bile tople, dovoljno osvetljene i proветриrene.
24. Tokom posete, NMST je posebnu pažnju posvetio zatvorenicima kojima je izrečena mera samice zbog disciplinskih prekršaja. NMST je primetio da Zakon o izvršenju krivičnih sankcija propisuje da prostor za izvršenje disciplinske mere samice treba da ima prostor od najmanje deset (10) kubnih metara, sanitarnu opremu, prirodno osvetljenje, vodu za piće, krevet sa posteljinom, stol, stolicu i grejanje.⁶
25. Takođe, Evropski komitet za sprečavanje torture (u daljem tekstu: KST), što se tiče uslova smeštaja u ćeliji u kojoj je smešten zatvorenik, kojem je izrečena disciplinska mera samice, navodi da takve ćelije moraju da zadovolje iste minimalne standarde, kao one

⁶ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 111, stav 2.

koje se sprovode u slučajevima smeštaja drugih zatvorenika. Treba da budu odgovarajuće veličine, da imaju prirodno svetlo, da imaju odgovarajuće grejanje i ventilaciju. KST dalje navodi da bi takve ćelije trebale biti najmanje opremljene stolom, odgovarajućim stolicama, odgovarajućim krevetom i posteljinom.⁷

26. NMST je primetio da su uslovi smeštaja u ove ćelije sada znatno bolji od onih na koje su naišli tokom posete u martu 2018. godine i da ispunjavaju standarde utvrđene Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i utvrđene standarde Evropskog komiteta za sprečavanje torture⁸. Stoga, NMST očekuje sprovođenje svoje preporuke upućene nadležnim autoritetima kroz Izveštaj o preporukama za posetu KCD-u u martu 2018. godine u vezi sa uslovima smeštaja u ćelijama u kojima su smešteni zatvorenici koji su podvrgnuti disciplinskim merama samice.
27. NMST je primetio da u paviljonu 8 nije bilo renoviranja, kao što je to preporučio NMST kroz izveštaj sa preporukama o poseti KCD-u, sproveden marta 2018. godine. NMST je primetio da je u ovaj paviljon na jednoj strani delimično prodrła vlaga, dok su radijatori kapljali kao posledica tehničkih kvarova i zbog toga grejanje nije bilo na odgovarajućem nivou.
28. Tokom posete, ponovo je primećeno da zatvorenici koriste improvizirane električne uređaje za grejanje vode, što bi moglo ozbiljno ugroziti njihove živote. Prema tvrdnjama zatvorenika, u odsustvu tople vode, prisiljeni su da koriste improvizovane uređaje. NMST zaključuje da nije sprovedena preporuka da se preduzmu konkretni koraci kako bi se prekinula praksa korišćenja improviziranih električnih uređaja.
29. NMST je primetio da je i Evropski komitet za sprečavanje torture, tokom svoje posete Kosovu 2015. godine, izrazio zabrinutost zbog korišćenja improvizovanih električnih uređaja od strane zatvorenika u KCD-u i zatražio je od nadležnih organa Republike Kosovo da preduzmu konkretne korake kako bi se izbegla upotreba takvih uređaja.⁹
30. I tokom ove posete, zatvorenici svih paviljona su obavestili NMST da im nije data posteljina i da je moraju doneti iz svojih porodica, dok im KCD daje ćebad.¹⁰ NMST smatra da relevantne vlasti treba da postupaju u skladu sa obavezama koje proističu iz člana 16. Administrativnog uputstva o kućnom redu u korektivnim institucijama.
31. NMST je primetio da su zatvorenici još uvek, gotovo u svim odeljenjima, obavezni da svoje stvari čuvaju u plastičnim vrećama ili kartonskim kutijama jer prostor koji imaju na raspolaganju nije dovoljan. NMST utvrđuje da nije sprovedena preporuka da se zatvorenicima obezbede ormarići za smeštaj njihovih stvari.

⁷ Evropski komitet za sprečavanje torture, deo 21. generalnog izveštaja, objavljen 2011. godine, za više informacija vidi na: <https://rm.coe.int/16806cccc6>, (21.5.2018).

⁸ Standardi KST-a u vezi sa uslovima smeštaja za zatvorenike kojima se izriče disciplinska mera samice određeni su preko 21. generalnog izveštaja. Za više detalja vidite na: <https://rm.coe.int/16806cccc6>.

⁹ Evropski komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o poseti Kosovu u 2015. godini, objavljen 2016. godine, stav 38. Za više informacija vidi na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

¹⁰ Član 16 Administrativnog uputstva o kućnom redu u korektivnim institucijama: " *Svako osuđeno lice ima svoj lezaj, koji se sastoji od kreveta ili posebnog lezaja, madraca, jastuk sa jasticnicom, dve posteljine i jedana ili dva ćebada tokom leta odnosno dva (2) do tri (3) tokom zimskog perioda zavisno od toplote. Svako osuđeno lice se zaduzuje sa svojim krevetom, sa stvarima koje čine krevet i ormar za lične stvari. "*

32. Tokom posete, NMST je primetio da se u paviljonu broj 7 nalaze dve prostorije koje privremeno koristi zdravstvena služba. U ove prostorije su smešteni klasifikovani pacijenti, kao pacijenti kojima je lakše upravljati, međutim bez odvajanja na osnovu prirode bolesti. Šetalište je bilo malo i nije bilo dovoljno za odvijanje fizičkih aktivnosti spolja. Takođe, NMST je primetio da ove prostorije održavaju i čiste sami pacijenti, što nije dobra praksa.
33. Što se tiče održavanja prostorija od strane samih pacijenata, NMST je primetio da je i KST, u svom izveštaju o poseti Kosovu 2015. godine, kritikovao takvu praksu i tražio je da se takva praksa odmah prekine, smatrajući da je takav rad na održavanju sobe veoma neadekvatan za bolesne zatvorenike.¹¹

Režim

34. Što se tiče režima, u KCD-u, prema Direkciji, nalazi se oko 300 osuđenika koji su angažovani u radu. Angažman na poslu je veći tokom letnje sezone. Obično se osuđenici angažuju za rad u kuhinji, za čišćenje na farmi KCD-a. U okviru KCD-a funkcioniše i srednja škola u kojoj nastavu pohađa 28 učenika. Osuđenici se mogu slobodno kretati unutar paviljona u kojima su smešteni i imaju pravo na 3 sata šetnje dnevno tokom letnje sezone, a zimi do 2 sata dnevno¹². Međutim, iz intervju sa zatvorenicima izgleda da im je dozvoljeno da šetaju dva puta dnevno, u trajanju od 45 minuta. NMST smatra da bi nadležni organi trebalo da poštuju pravo zatvorenika na šetnje tokom zimske sezone, što je garantovano Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i to pravo treba da se vrši dva puta dnevno po jedan sat.
35. Takođe, u okviru KCD-a, rade tri radionice, koje su u stvari centar za stručno osposobljavanje u kojima se organizuje obuka za zavarivanje, građevinarstvo, metalostrugarstvo, stolarstvo, tehničko održavanje, vodovodnu instalaciju i električnu instalaciju. U ovim radionicama organizovani su kursevi, u trajanju od tri meseca. NMST je obavešten da za sada ne postoji obuka zbog vremenskih prilika, jer nema grejanja u radionici. NMST smatra da je aktiviranje obuka u radionici važno za rehabilitaciju zatvorenika i pružanje odgovarajućih vanćelijskih aktivnosti.
36. Tokom *ad hoc* posete, ostvarene 3. maja 2019. godine, Direkcija KCD je obaveštena od NMST da će međunarodna organizacija HELP obezbediti opremu i obuku za zavarivanje za 10 zatvorenika.
37. U okviru KCD-a, zatvorenici imaju na raspolaganju salu za fitnes i fudbalsko igralište. Zatvorenici mogu vežbati fitnes dva puta nedeljno u trajanju od 45 minuta, dok fudbalsko igralište mogu koristiti jednom ili dva puta nedeljno u trajanju od 45 minuta, u zavisnosti od režima pod kojim je zatvorenik podvrgnut. Zatvorenici u paviljonu D bave se sportskim aktivnostima koje se mogu održati u sportskom igralištu paviljona u okviru vremena za šetnju koje traje 45 minuta i nemaju vremena koje je posvećeno za sportske aktivnosti.

¹¹ Izveštaj KST-a o poseti na Kosovu, objavljen je u septembru 2016. godine, stav 61, vidi na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

¹² Prema članu 37. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđenici imaju pravo najmanje na 2 sata šetnje.

38. Tokom *ad hoc* posete, održane 3. maja 2019. godine, NMST je obavešten da je ovaj paviljon sada zatvoren i da su zatvorenici prebačeni u renovirane paviljone.
39. Košarkaška dvorana se još ne koristi, jer se trebaju zameniti oštećena stakla i postaviti mreže, čime bi se sprečilo oštećenje stakala koje bi bilo prouzrokovano udarcima loptom. Prema tome, situacija u ovim objektima ostaje ista kao i tokom posete realizovane u novembru 2016. i marta 2018. godine. Prema tome, NMST zaključuje da preporuka za funkcionalizaciju sportske dvorane i dalje se ne sprovodi.
40. Takođe, NMST je obavešten da još nije funkcionalizovana ekonomska jedinica, što bi povećalo angažovanje većeg broja osuđenika. Osnivanje ekonomskih jedinica predviđeno je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija¹³. Kroz Izveštaj sa preporukama, nakon posete u martu 2018. godine, NMST je preporučio nadležnim organima da preduzmu mere za funkcionalizaciju ove ekonomske jedinice, što je predviđeno Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Zdravstvena nega

41. U korektivnom centru u Dubravi funkcioniše zatvorska bolnica koja pruža zdravstvene usluge zatvorenicima, u kojoj je angažovano šest redovnih lekara i jedan psiholog (jedan lekar je na raspolaganju 24 časova), dvadeset četiri medicinske sestre, od kojih šest rade u 12-časovnim smenama, dve medicinske sestre od 8:00-16:00, jedan stalni farmaceut, jedan stalni fizioterapeut, jedan laborant koji često vrši usluge i u drugim zatvorima za laboratorijske analize.
42. Prema potrebi i zahtevima za zdravstvenim uslugama, tu se pružaju razne specijalističke usluge od strane neurologa, psihijatra, radiologa (Eho, Rtg), kardiologa, pulmologa, infektologa, hirurga, oftamologa, ORL. Urolog i ortoped su prekinuli saradnju sa OZZ. OZZ je sada angažovao stalnog stomatologa sa punim radnim vremenom u ovoj zdravstvenoj jedinici, u skladu sa preporukom NMST-a. Stoga, NMST zaključuje da su preporuke za angažovanje stalnog stomatologa sprovedene od strane nadležnih organa.
43. NMST je u najnovijem izveštaju o KCD-u¹⁴, objavljenom 24. avgusta 2018. godine, pozdravio angažovanje dodatnog psihologa u KCD, ali je tokom poslednje posete NMST primetio da je jedan psiholog premešten u korektivni centar u Smrekovnici. NMST smatra da je broj zatvorenika u KCD-u prevelik da bi ih pokrili uslugama psihologije od strane samo jednog psihologa. NMST ohrabruje KCD da pronađe rešenje za angažovanje dodatnog psihologa u KCD-u.
44. NMST je, iz prikupljenih informacija, primetio da zdravstveno osoblje nije vakcinisano i pozdravlja komentare KCD-a u tom pogledu.
45. I tokom ove posete, NMST je primetio da bolnica, iako je bilo nekih renoviranja poda u delu stacionara u kojem pacijenti borave, još uvek ne ispunjava uslove za odgovarajući tretman hospitaliziranih lica. Bolnica je podeljena na dva odeljenja: psihijatrijsko

¹³ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 212-214.

¹⁴ Izveštaj sa preporukama iz posete KCD-u, objavljen 24. avgusta 2018. godine. Vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/08/27/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-ombudsman-u-vezi-posete-korektivnom-centru-u-dubravi>.

odeljenje i odeljenje za organske bolesti. NMST je primetio da su sobe preopterećene pacijentima, oni nisu klasifikovani prema bolesti, pri psihijatrijskom odeljenju i onom za organske bolesti, ili prema broju u sobama ili starosti, kao i onih sa ograničenim sposobnostima. Kreveti u bolničkim sobama i pokrivači su stari i nečisti, dušeci su stari i nisu higijenski. NMST je primetio da nema ormarića za držanje odeće ili ličnih stvari. Štaviše, primećeni su ostaci hrane u sobama.

46. I tokom ove posete, NMST je primetio da bolnica i dalje ne pruža odgovarajuća rešenja za pacijente sa ograničenim sposobnostima na drugom spratu, gde borave osuđenici sa ograničenim sposobnostima. Prema Direkciji, to će biti učinjeno tokom ove godine. NMST traži od KSK-a da obavesti ovaj mehanizam o novinama oko ovog pitanja.

Značaj medicinskih pregleda novoprimljenih zatvorenika

47. KST stalno naglašava značaj medicinskog pregleda novoprimljenih zatvorenika, posebno u institucijama koje imaju prijemne tačke u zatvorskom sistemu. Takva kontrola je od suštinskog značaja, posebno u cilju sprečavanja samoubistva i širenja zaraznih bolesti (kao što su tuberkuloza, hepatitis B/C, HIV).

48. Prema KST-u, zatvorske medicinske službe mogu dati značajan doprinos sprečavanju fizičkog zlostavljanja u periodu neposredno pre zatvora, to jest u periodu kada se osobe drže od agencija za sprovođenje zakona, putem sistematskog i pravovremenog evidentiranje povreda i, kada je to prikladno, obezbeđivanjem informacija relevantnim autoritetima.¹⁵

49. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija¹⁶ i standardna praksa postupanja¹⁷ OZZ-a određuje obavezu autoriteta da se novoprimljeni zatvorenik podvrgne lekarskom pregledu u roku od 24 časova od trenutka prijema.

50. Takve obaveze su takođe određene međunarodnim aktima o zaštiti prava zatvorenika, kao što su: Mandelina pravila¹⁸, Evropska zatvorska pravila¹⁹ i Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode.²⁰

51. Na osnovu tvrdnji zatvorenika i relevantne medicinske dokumentacije, novoprimljeni zatvorenici se kontrolišu u roku od 24. časova od trenutka dolaska u KCD. Ove kontrole podrazumevaju opštu kontrolu, u skladu sa standardnom praksom postupanja Odeljenja zdravstva zatvora (OZZ).

¹⁵ Evropski komitet za sprečavanje torture, 26. opšti izveštaj, paragraf 72, na: <https://rm.coe.int/168070d0c8>.

¹⁶ Zakon br. 04 /L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 31.

¹⁷ Standardna praksa postupanja, tačka 1. Vidi na: <https://msh.rks-gov.net/vp-content/uploads/2013/11/1.-Practices-Standard-Ekamination-NoC- DShB.pdf>.

¹⁸ Mendelina pravila, Pravilo 34. Vidi na: https://vvv.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

¹⁹ Savet Evrope, Preporuka (2006) 2 Saveta ministara za države članice o Evropskim zatvorskim pravilima, tačka 42.1. Vidi

u: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c221d>.

²⁰ Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode, tačka 27, na: https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/res45_113.pdf.

Poverljivost zdravstvenih usluga

52. Na osnovu informacija od osoblja zdravstvenih službi i intervjuja sa zatvorenicima, zdravstvene usluge se uglavnom pružaju bez prisustva korektivnih službenika. Međutim, prema informacijama prikupljenim od strane NMST-a, u paviljonu D, sestra na dužnosti pruža medicinske usluge zatvorenicima samo u prisustvu korektivnih službenika i ni na koji drugi način. NMST očekuje komentare OZZ-a o ovom pitanju.
53. Poverljivost medicinskih usluga je predviđena Standardnom praksom postupanja,²¹ usvojenom od strane Ministarstva zdravstva, Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija,²² standardima KST-a,²³ si i sledećim međunarodnim aktima: Mendelina pravila²⁴ i Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode.²⁵
54. Štaviše, standardi KST-a takođe predviđaju da svi medicinski pregledi zatvorenika treba da se obave na način kojim se ne vide i čuju od strane korektivnih službenika, osim ako lekar to ne zatraži.
55. Član 25, stav 3. Administrativnog uputstva o kućnom redu u korektivnim institucijama izričito određuje: *"Doktor je izvršio medicinsku posetu u uslovima medicinske poverljivosti i etičkih i profesionalnih normi."*

Osoblje korektivnog centra u Dubravi

56. Tokom ove posete, NMST je takođe primio zabrinutost Direkcije, zbog nedostatka korektivnog osoblja, socijalnih radnika i psihologa. Prema Direkciji, KCD trenutno ima angažovano oko 60 korektivnih službenika za čuvanje lica sa hroničnim bolestima koji leže u zdravstvenim ustanovama, i jedan broj vaspitača se školuje u Akademiji za javnu bezbednost u Vučitrnu. Prema Direkciji, KCD-u nedostaje oko 100 korektivnih službenika. Prema Direkciji, planirano je povećanje broja korektivnih službenika sa još 50 novih službenika.
57. Tokom posete, NMST je primio mnoge žalbe od strane korektivnog osoblja u vezi sa malim brojem korektivnih službenika u odnosu na zatvorenike ali i o drugim uslovima rada. Jedna od mnogih žalbi je nedostatak snabdevanja uniformama i drugom neophodnom opremom za obavljanje njihovog posla. NMST je tokom intervjuja sa korektivnim službenicima primio njihovu zabrinutost u vezi sa Zakonom o platama, koji je nedavno usvojila Skupština Republike Kosovo.
58. NMST ponovo naglašava da način na koji zaposleni vide kvalitet života na poslu i način kojim ih tretiraju menadžeri i njihove kolege ima značajan uticaj na atmosferu zatvora i tretman zatvorenika. Korektivni službenici, koji se osećaju cenjenim, pouzdanim i

²¹ Standardna praksa postupanja, tačka 11. Vidi u: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standard-te-Veprimi-n%C3%AB-DShB.pdf>.

²² Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 49.

²³ Standardi KST-a, objavljeni 2018. godine, stavovi 50 i 51. Za više informacija vidi na: <https://rm.coe.int/16806ce943>.

²⁴ Mendelina pravila, Pravilo 26, tačka 2, na: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

²⁵ Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode, tačka A, Pravilo 19, u: https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/res45_113.pdf.

poštovanim na radnom mestu verovatnije će sprovesti ove vrednosti čak i u tretmanu zatvorenika. Povoljni uslovi rada u zatvoru su takođe važni za privlačenje i zadržavanje odgovarajućeg osoblja u zatvoru.

59. Međunarodni standardi u tom pogledu su jasni i predviđaju da zatvorsko osoblje treba da bude imenovano sa punim radnim vremenom, da imaju civilni status, da imaju odgovarajuće plate i povoljne radne beneficije i odgovarajuće uslove za obavljanje svoje službe. Male plate, neodgovarajući radni uslovi i nedostatak drugih koristi koje su potrebne za stimulisanje odgovarajućeg rada u sredini kao što su zatvori, mogu imati negativan uticaj na motivaciju vršenja dužnosti od strane osoblja koje je angažovano za rad u zatvorima. Pored toga, takva situacija može podstaknuti korupciju.²⁶
60. Takođe, NMST je ponovo primio žalbe od korektivnih službenika u vezi sa izračunavanjem beneficiranog staža. NMST je primetio da član 221. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija izričito kaže: *"Popravnim službenicima, zbog rizika, značaja i posebnih uslova rada, na svakih dvanaest (12) meseci rada računa se šesnaest (16) meseci staža osiguranja, dok se u obračunu zarada obezbeđuje određen dodatak na zaradu."* NMST ponovo traži od nadležnih organa da obaveste ovaj mehanizam o ovom pitanju.

Socijalna služba u KCD-u

61. Tokom posete u KCD, NMST je obavešten da je mali broj socijalnih radnika i dalje ozbiljan problem u odnosu na broj zatvorenika. Prema Direkciji, u ovom periodu nije bilo novih zapošljavanja socijalnih radnika. NMST je primetio da se socijalni radnici osećaju preopterećenim administrativnim poslovima i da se vrlo malo njih može uključiti u njihovu pravu ulogu. Oni su izrazili zabrinutost zbog svoje situacije, na osnovu Zakona o platama, beneficiranom stažu i neplaćanju zbog opasnosti. NMST smatra da, s obzirom na važnu ulogu koju imaju socijalne službe u zatvorima na osnovu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i drugih podzakonskih akata, nadležni organi treba da ozbiljno adresiraju ove probleme

Disciplinske mere

62. Shodno važećem zakonodavstvu, disciplinske kazne koje se mogu izreći osuđenima su: ukor, ukidanje određenih beneficija, nalog za nadoknadu samica²⁷. Dok, u slučaju pritvorenika, mogu se izreći sledeće kazne: ograničenje ili zabrana poseta ili prepiske, osim kontakata sa braniocem, ombudsmanom i diplomatskim misijama. Tokom posete, u cilju analize situacije u tom pogledu, NMST je analizirao nekoliko odluka Direkcije KCD-a, kojima su određenim zatvorenicima izrečene različite disciplinske mere, uključujući i disciplinsku meru samice.
63. NMST je utvrdio da KCD vodi evidenciju o izrečenim disciplinskim merama, navodeći podatke o izrečenoj meri, razlog, vreme izricanja i vremenu prestanka. Takođe, ove disciplinske odluke se predaju i zatvorenicima i putem istih se oni obavestavaju o raspoloživim pravnim sredstvima ako su nezadovoljni izrečenom disciplinskom merom.

²⁶ Mendelina pravila, pravilo 74. Evropska zatvorska pravila, pravilo 79.1 i pravilo 79.2. 10. i 11. Opšti izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje torture.

²⁷ Stavovi od 101. do 113. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

NMST tokom ove naknadne posete, nije primio nijednu žalbu od intervjuisanih zatvorenika, koji su bili u samici, u pogledu poštovanja njihovih prava.

64. NMST je obavešten da medicinska služba ne učestvuje u odlučivanju o sposobnosti pritvorenika ili osuđenika da se suoče sa disciplinskom merom samice. NMST smatra da medicinsko osoblje ima jasnu ulogu u tom pogledu. Učešće lekara u procesu donošenja odluka, koji je u stvari lekar pritvorenog ili osuđenog lica, potkopalo bi odnos lekar-pacijent, osim ako se ova mera ne preduzme iz medicinskih razloga.²⁸
65. NMST je, u prethodnim izveštajima, izrazio zabrinutost o činjenici da važeće zakonodavstvo²⁹ predviđa da pre nego što se zatvorenik smesti u samicu, direktor korektivne institucije treba pismeno da zatraži mišljenje lekara, koje dokazuje da je osuđeni u dobrom fizičkom i psihičkom stanju da se podvrgne disciplinskoj meri samice. NMST očekuje ukidanje ove odredbe iz nacarta Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, za koji se očekuje da će biti izglasan u Skupštini Republike Kosovo. NMST će nastaviti da prati situaciju u pogledu razmatranja pomenutog nacarta zakona u Skupštini.

Kontakt sa spoljnim svetom

66. Važeće zakonodavstvo³⁰, u slučaju osuđenih lica, predviđa da osuđeni zatvorenici imaju neograničeno pravo na prepisku (koja podleže određenim izuzecima), imaju pravo na mesečnu posetu, koja traje najmanje jedan sat, kao i na posetu njihove dece i njihovih supružnika, najmanje jednom u tri meseca, uz minimalno trajanje od tri časova. Pored toga, oni imaju pravo na telefonski poziv. Na osnovu intervjua sa osuđenicima, njima su omogućene dve posete mesečno i dodatna poseta, prema zahtevu koji je podnet Direkciji.
67. Što se tiče telefonskih poziva, Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama³¹ propisuje da osuđeno lice ima pravo na telefonske razgovore sa članovima uže porodice i drugim licima. Prema ovom uputstvu, telefonski razgovor osuđenog lica i pritvorenika ne može biti duži od 15 minuta.
68. Osuđenicima u osnovnom režimu je dozvoljen telefonski razgovor tokom nedelje koji traje 15 minuta, dok su osuđenicima u unapređenom režimu dozvoljena dva telefonska poziva, koja traju 15 minuta.
69. U slučaju pritvorenika, član 200. Zakonika o krivičnom postupku Kosova predviđa da pritvorenici mogu da primaju posete „u okviru pravila pritvorskih centara“ na osnovu dozvole sudije prethodne proceduri pod njegovim nadzorom. Dalje, zakonik određuje da prepiska i druge posete podležu odluci sudije za prethodni postupak. Na osnovu intervjua sa pritvorenima, proizilazi da su njima omogućene dve posete mesečno na osnovu dozvole suda i jedna dodatna poseta od strane Direkcije na osnovu zahteva koji je podneo pritvorenik u određenim okolnostima.

²⁸ Evropski komitet za sprečavanje torture u izveštaju o poseti Kosovu 2015. godine, tražio je od nadležnih organa da prekinu praksu zahteva za lekarsku potvrdu da li je pritvorenik ili osuđenik u stanju da izdrži meru..

²⁹ Član 107 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i član 76 Administrativnog uputstva o kućnom redu u korektivnim institucijama.

³⁰ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, čl. 62-65.

³¹ Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama, član 54.

70. Ombudsman ili njegovi predstavnici mogu da posete pritvorenike i da imaju prepisku sa njima bez prethodne najave i bez nadzora sudije za prethodni postupak, jednog sudije ili predsedavajućeg sudskog veća ili drugih lica koje imenuje taj sudija. Pisma pritvorenika koja se šalju Instituciji Ombudsmana ne smeju se kontrolisati. Ombudsman i njegovi predstavnici mogu usmeno ili pismeno da komuniciraju sa pritvorenicima. Takođe, osuđenici se telefonski mogu obratiti i NMST-u pri Ombudsmanu.
71. U slučaju stranih državljana, njima se nudi mogućnost da, pismeno ili usmeno, kontaktiraju diplomatsku misiju ili odgovarajuću kancelariju države čije državljanstvo imaju.³² Tokom posete, NMST je obavio intervju sa jednim stranim državljaninom koji nije imao nikakvih žalbi u vezi sa postupanjem od strane korektivnih službenika i odnosima sa drugim zatvorenicima. Umesto toga, on se izrazio u korist vrlo pozitivnih odnosa, kako sa korektivnim službenicima tako i sa drugim zatvorenicima.

Prostorije u kojima se vrši prijem poseta

72. Tokom posete, NMST je takođe posetio prostorije u kojima se vrši prijem porodičnih poseta u paviljonu D. Uslovi u tim prostorima ostaju na zadovoljavajućem nivou i ne postoje prepreke koje bi ometale direktan kontakt između članova porodice i zatvorenika. NMST nije primio nikakve žalbe od zatvorenika ili posetilaca koji su se tokom posete nalazili u tim prostorijama.

Procedure prijema

73. U KCD-u, novo primljena lica podležu procedurama prijema, koje traju najviše 30 dana. Tokom ovog perioda, oni se ocenjuju i kategorizuju u odvojene ćelije, pre nego što se smeste u obične ćelije. Zbog renoviranja, oni se za sada nalaze na jednoj strani paviljona 5. Što se tiče kontakata sa spoljnim svetom i šetnje tokom ovog perioda, zatvorenici su izjavili da su im bila dozvoljena dva telefonska poziva i dve posete u periodu dok su smešteni u ovom paviljonu. NMST nije primio žalbe od zatvorenika u vezi sa njihovim pravima u ovoj fazi izdržavanja kazne.

Pitanja koja se odnose na bezbednost

74. Tokom posete, NMST je primetio da je takozvani *peper spray* još uvek deo opreme određenih korektivnih službenika u KCD-u. Pored toga, NMST je obavešten da je ovaj *peper spray* sa isteklim rokom.
75. Direkcija je obavestila NMST da u nekim odeljenjima i objektima u KCD-u nema bezbednosnih kamera, i neke kamere su neispravne. Međutim, u nekim paviljonima su ugrađene bezbednosne kamere sa HD rezolucijom, one su okretne i nude sliku visokog kvaliteta. NMST pozdravlja ovaj razvoj. Međutim, situacija u drugim paviljonima ostaje uglavnom ista kao i situacija koja je utvrđena tokom posete u martu 2018. godine. NMST ponovo ohrabruje vlasti KCD-a da opreme bezbednosnim kamerama sve hodnike paviljona i spoljnih prostorija, koje prema KST-u, u stvari predstavljaju jednu od

³² Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33, stav 1

garancija za zaštitu od zlostavljanja, ali i čine i garanciju za korektivne službenike kada su oni lažno optuženi.³³

Incidenti između zatvorenika

76. Na osnovu relevantne dokumentacije, NMST je primetio da je tokom ove godine i do sada registrovano 12 incidenata između zatvorenika. NMST je primetio da su ovi incidenti registrovani u odgovarajućim obrascima, po potrebi se pruža medicinska pomoć i preduzete su radnje predviđene Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Žalbeni postupak

77. Efektivan sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u zatvorima i pritvorskim centrima. Osobe smeštene u tim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u zatvoru ili da podnesu žalbu pritvorskom centru u kojem se nalaze i da im se na poverljiv način omogući pristup odgovarajućim vlastima.

78. Član 91. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija detaljno je propisao proceduru po kojoj se pritvorenci i osuđena lica mogu putem žalbe ili molbe obratiti direktoru određene institucije Korektivne službe Kosova. Postupak uključuje rokove za odgovor direktora i mogućnost podnošenja žalbe drugom organu, što je u ovom slučaju Generalna direkcija korektivne službe i Ministarstvo pravde.³⁴

79. NMST je primetio da se na raspolaganju zatvorenika u KCD nalaze kutije za žalbe, postavljene od Korektivne službe Kosova, od OZZ i Institucije Ombudsmana. Kutije za žalbe koje je postavila Institucija ombudsmana mogu biti otvorene samo od strane osoblja ove institucije, što žaliocima pruža poverljivost prilikom podnošenja žalbe.

80. NMST, za razliku od prošle godine, nije primio žalbe zbog neodgovaranja na žalbe ili na podnesene zahteve od strane zatvorenika.

Na osnovu nalaza i zaključaka postignutih tokom posete u skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 16, stav 4. Zakona 05/L-019 o Narodnom advokatu, Ombudsman preporučuje

Ministarstvu pravde:

- 1. NMST ponavlja preporuku za usvajanje sekundarnog zakonodavstva o borbi protiv korupcije, kao što je predviđeno Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.**
- 2. NMST ponavlja preporuku da se u paviljonu 8 izvrše potrebna renoviranja.**
- 3. Opremiti kuhinju odgovarajućom opremom prema konkretnoj proceni.**

³³ KST, izveštaj o poseti Irskoj u 2010. godini, stav 18.

³⁴ Član 91, stav 4 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija propisuje: "Na podnetu pritužbu direktor kazneno popravne ustanove treba da odgovori u roku od petnaest (15) dana, dok Centralna kancelarija Kazneno popravne službe treba da odgovori u roku od trideset (30) dana. Na pritužbu podnetu u pisanoj formi daje se odgovor u pisanoj formi."

4. **NMST ponavlja preporuku da se preduzmu konkretni koraci kako bi se zaustavila praksa korišćenja improvizovane električne opreme.**
5. **NMST ponavlja preporuku da zatvorenici budu snabdeveni ormarima za držanje svojih stvari.**
6. **NMST ponavlja preporuku za funkcionalizaciju sportske dvorane.**
7. **NMST ponavlja preporuku za funkcionalizaciju ekonomske jedinice.**
8. **NMST ponavlja preporuku da se u zatvorskoj jedinici pronadu odgovarajuća rešenja kako bi se obezbedio odgovarajući pristup pacijentima sa ograničenim sposobnostima na drugom spratu bolnice.**
9. **NMST ponavlja preporuku da se angažuje potrebno korektivno osoblje u skladu sa procenom potreba.**
10. **NMST ponavlja preporuku da se postave bezbednosne kamere tamo gde ih nema.**
11. **NMST ponavlja preporuku da se poveća broj socijalnih radnika na osnovu broja zatvorenika u KCD-u.**
12. **Adresirati potrebe korektivnih službenika koje se odnose na uslove rada i zabrinutosti u vezi sa njihovim statusom u vezi sa Zakonom o platama.**
13. **Ukloniti iz upotrebe *peper spray* sa isteklim rokom.**

U skladu sa članom 132, stav 3. Ustava Republike Kosovo (*“Bilo koji drugi organ ili institucija, koja sprovodi legitimnu vlast u Republici Kosovo je dužna da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj predstavi sva dokumenta i informacije koje su od njega zatražena u saglasnosti sa zakonom”*) i članom 28 Zakona br. 05/L-019 o Narodnom Advokatu (*“Autoriteti, kojima je Narodni Advokat uputio preporuke, zahtev ili predlog za preduzimanje konkretnih mera, uključujući i disciplinske mere, treba da odgovore u roku od trideset (30) dana. Odgovor treba da sadrži razloge u pisanoj formi o preduzetim radnjama u vezi navedenog pitanja”*), molimo Vas da nas obavestite o preduzetim radnjama u vezi sa navedenim pitanjima.

S poštovanjem,

Hilmi Jashari

Ombudsman